

PREMSA CULTURAL CATALANA A FRANÇA. ELS PRIMERS VINT ANYS D'EXILI REPUBLICÀ. ALGUNS EXEMPLES

MARIA LLOMBART I HUESCA
Universitat de París VIII (França)

El febrer de 1939, milers d'antifranquistes travessen la frontera pirinenca, fet que per a molts significa l'inici d'un llarg exili. A França, els refugiats voldran continuar la lluita política, i les publicacions periòdiques seran un dels mitjans de què se serviran. Si en els pocs mesos que transcorren entre la fi de la Guerra Civil i el començament de la Segona Guerra Mundial diverses publicacions surten a la llum, amb la victòria dels aliats es produirà una proliferació extraordinària de publicacions en castellà, català i basc, de vegades bilingües, tant de caràcter polític com cultural. Una de les raons d'aquesta proliferació és que, amb la victòria dels aliats, la caiguda de Franco sembla inevitable. El silenci obligat dels anys de guerra afavoreix aquest desig d'expressió, i l'esperança d'un retorn imminent revifa l'ànim dels catalans.

Aquest article es proposa estudiar les publicacions periòdiques catalanes de contingut essencialment cultural en els primers vint anys d'exili. Deixem, doncs, de banda les publicacions polítiques, malgrat que en elles la cultura acostuma a ocupar un espai important. Centrem la recerca en aquelles publicacions que ens han semblat més representatives, sense per això voler menystenir moltes altres publicacions de gran interès aparegudes en el mateix període. Les revistes a què dedicarem una atenció especial són: *Revista de Catalunya*, *Foc Nou*, *Per Catalunya*, *Vinçle*, *Presència Catalana* i *Vida Nova*, nascudes totes elles entre 1939 i 1954. Abans de presentar-les individualment, analitzarem les publicacions culturals des d'una òptica general.

PREMSA I EXILI, LÍNIES GENERALS

Cal integrar aquestes publicacions en un projecte més ampli —que no vol dir organitzat— de salvaguarda de la identitat, de combat contra el franquisme, de projecció exterior de certs valors i de contrapès al desarrelament que caracteritza tot exili. Si aquest representa una fractura en la vida de milers de catalans i en la direcció presa per Catalunya els darrers anys, alleugerir aquesta ruptura cultural i permetre una relativa continuïtat es fa indispensable. El sentiment de doble desfeta —política i cultural— davant el franquisme empeny encara més els catalans a continuar la lluita.

Les publicacions són també la prova de la supervivència cultural, un instrument de lluita i un mitjà propagador d'uns valors ideològics i culturals determinats. En aquest projecte de salvaguarda nacional, també hi trobem la creació d'editorials i la

publicació de llibres, la celebració anual dels Jocs Florals o la constitució de casals catalans i altres institucions allí on l'exili català es veu representat.

El lligam entre cultura i política en aquests moments és molt estret. Això fa que, malgrat que es tracti de publicacions essencialment culturals, juguin un rol polític molt important: s'editen a França per raons polítiques, com polítiques són les raons per les quals els exiliats no tornen a Catalunya. A més, les publicacions són en elles mateixes un instrument d'oposició al franquisme, encara més si tenim en compte la persecució a què es veu sotmesa la llengua catalana en el seu territori natural.

Els col·laboradors de les revistes pertanyen al món intel·lectual català, encara que no sempre d'elit: escriptors, polítics, artistes, periodistes i, en menor mesura, científics, hi són presents. De vegades, aquells de més renom hi figuren com a membres d'honor. Els mateixos col·laboradors sovint els retrobem en diverses publicacions i en altres projectes al marge d'aquestes.

La historiadora Geneviève Dreyfus-Armand ha destacat que les revistes de caràcter exclusivament cultural i literari publicades a l'exili no deuen tocar sinó el públic intel·lectual al qual són prioritàriament destinades.¹ En aquesta línia, podem afirmar que, pel seu contingut, algunes publicacions catalanes es dirigeixen principalment a un sector instruït que no és el que representa la massa de l'exili català a França. És el cas sobretot de la *Revista de Catalunya*: el seu contingut la fa essencialment accessible a un públic restringit i limita encara més la seva difusió. En aquest cas, la publicació actua més aviat com a òrgan de representació de Catalunya i, en conseqüència, ha de difondre una cultura de prestigi. En la majoria de publicacions, en canvi, el rigor en la selecció és menor i l'objectiu és arribar al major nombre de catalans possible; llavors, la cultura que es transmetrà no serà només una cultura d'elit, sinó també una cultura popular. És el cas, sobretot, dels butlletins dels casals catalans.

Bona part de les publicacions —culturals o polítiques— es concentren a París i al Migdia de França, on es troben la majoria dels exiliats. En els primers vint anys d'exili, comptabilitzem almenys vuitanta publicacions redactades en català o bé bilingües, català-francès o català-occità. A aquestes, caldria afegir-ne d'altres, de les quals no s'ha trobat rastre. José Luis Abellán parlava de les que, a partir de 1939, Josep Miret edità per al PSUC a París i poblacions veïnes.²

Les publicacions de caràcter cultural solen contenir les informacions següents:

1. Geneviève DREYFUS-ARMAND (1999), *L'exil des républicains espagnols en France. De la guerre civile à la morte de Franco*, París, Éd. Albin Michel, p. 272-273.

2. RIERA LLORCA [et al.], «Cataluña, Euzkadi, Galicia», a J. L. Abellan (dir.), *El exilio español de 1939*, vol. 6, Madrid, Taurus, p. 174.

1. *Activitats culturals dels exiliats*

Sota diferents rúbriques, les publicacions informen més o menys detalladament de tota mena d'activitats proposades per les diferents organitzacions d'exiliats, tant a França com, sovint, a altres països on la comunitat catalana es troba representada. De vegades, és la mateixa publicació que organitza una activitat determinada. Solen informar dels Jocs Florals, tant els que se celebren cada any en un país diferent de l'exili com els de la Ginesta d'Or, celebrats anualment a Perpinyà. També ens fem ressò d'altres organismes com ara la constitució dels casals catalans, que floreixen sobretot després de l'alliberament.

2. *Editorials i publicació de llibres catalans*

Diverses editorials creades per exiliats i d'existència més o menys limitada es proposaran publicar llibres en català, majoritàriament obra literària, tant de nova creació com reedició d'obres de prestigi de la literatura catalana o traduccions al català de llibres en altres llengües. Les publicacions periòdiques se'n faran ressò i, de vegades, fins i tot actuaran com a editorials.

3. *Publicació d'obra literària*

En general, la literatura compta amb un espai important. Les publicacions solen editar poesies i proses tant de nous escriptors com d'homes de lletres consagrats i figures del passat. D'aquesta manera, les publicacions acompleixen un doble objectiu: difondre la literatura catalana i motivar els escriptors a continuar escrivint en català, oferint-los una vitrina on exposar llur obra.

4. *Vida política*

Tot i que no es tracta de publicacions de caràcter polític, els articles d'aquest gènere hi seran presents: la política internacional, la dels representants catalans a l'exili, així com la d'Espanya, trobaran aquí el seu espai.

5. *Història i commemoracions*

La història, sovint la de Catalunya, sol comptar amb un espai relativament important. La idea subjacent és que a l'exili cal mantenir viva la memòria dels exiliats. Dates com ara la de l'11 de setembre de 1714, el 14 d'abril de 1931, el 6 d'abril de 1934 o el 15 d'octubre de 1940 són recordades any rere any.

6. *Articles científics i filosòfics*

De més o menys qualitat i en major o menor mesura, la ciència i la filosofia acostumen a ser presents en les publicacions, sovint en articles generals adaptats a un públic no sempre preparat per a aquests temes.

Pel que fa a la relació que s'estableix amb la cultura francesa, la majoria de publicacions compta amb el suport d'escriptors i intel·lectuals francesos o occitans. Aquests solen aparèixer com a membres d'honor, però també en els consells de redacció d'aquestes publicacions. La majoria d'aquests intel·lectuals ja s'havien *compromès* anteriorment amb la causa republicana. De vegades, s'havien establert lligams professionals, però també personals, durant el primer terç del segle. Citem com a exemples Pèire-Lois Berthaud, Joe Bousquet, Jean Camp, Charles Camproux, Jacques Maritain, Mario Roques o Max Roqueta. La presència d'occitanistes és visible. Amb relació a la cultura occitana, se subratllarà el lligam amb la catalana, i publicacions catalanooccitanes com ara *Vida Nova* sortiran a la llum. En general, totes aquestes publicacions mostren un gran respecte envers la cultura del país que els ha acollit, i en les seves planes integraran articles en francès, sobre cultura francesa, i poesies i narracions en aquesta llengua.

Les publicacions a l'exili han de superar múltiples dificultats. Això fa que sovint tinguin una vida curta, de vegades efímera. La fragilitat és, doncs, una altra de les seves característiques que explica la irregularitat en l'aparició dels números i la inestabilitat general. La trajectòria de les publicacions depèn de múltiples factors:

— De circumstàncies exteriors com ara l'entrada dels alemanys a França, canvis en la legislació francesa o vaivens en la política dels exiliats.

— De les dificultats inherents a l'exili: inestabilitat general, dispersió dels exiliats catalans, canvis de residència dels promotors de la revista, retorns a Catalunya, dificultats laborals... L'exili inacabable repercuteix també en l'ànim dels exiliats i pot disminuir la seva implicació en qualsevol projecte cultural.

— De les dificultats econòmiques per tirar endavant la publicació. La majoria d'aquestes publicacions compten amb un pressupost més que limitat, sovint deficitari, que procedeix majoritàriament de les subscripcions i poques vegades de subvencions. Sovint, les publicacions passen per crisis de finançament que porten a fer crides a la subscripció i al patriotisme des de les pròpies pàgines. A més, pel fet que no solien vendre's públicament, la seva difusió era limitada i el cercle de transmissió tancat, malgrat la voluntat de distribuir-se arreu del territori francès, difondre's a l'interior i arribar a altres països on l'exili català fos representat.

LES REVISTES

1. *Revista de Catalunya*

La *Revista de Catalunya* és la primera revista cultural que es publica a l'exili i la més prestigiosa editada en català. Surt a París a partir de desembre de 1939 patrocinada per la Fundació Ramon Llull³ i és la continuació de la *Revista de Catalunya*

3. Creada a instigació de la Institució de les Lletres Catalanes i amb el suport de tots els intel·lectuals catalans, la Fundació Ramon Llull es dotà d'un programa d'activitats múltiples. Amb pressupost de la Generalitat, l'objectiu era salvaguardar i promoure la llengua catalana a França i ajudar els refugiats catalans. Jugà un rol protector envers els escriptors, artistes i estudiants catalans a França.

nascuda a Barcelona el 1924. Es presenta com una publicació de base científica i pluridisciplinària sòlida, independent de tot partit o sector polític concret. «Aspira a continuar una cultura interrompuda transitòriament i a recollir en les seves pàgines l'esforç dels catalans escampats arreu del món en tots els ordres de la coneixença».⁴

La repartició de càrrecs, així com els col·laboradors de la revista,⁵ confirmen la representativitat de la intel·lectualitat catalana i donen una idea de la qualitat de la publicació i del seu caràcter selectiu. Així, Pompeu Fabra n'és el president i Josep Pous i Pagès el vicepresident. En el consell de redacció trobem Pere Bosch Gimpera, Pau Casals, Ventura Gassol, Lluís Nicolau d'Olwer, Carles Pi i Sunyer, Carles Riba, Antoni Rovira i Virgili, Ferran Soldevila i Jaume Serra i Hünter. El secretari és Antoni Maria Sbert, delegat general de la Fundació Ramon Llull, i l'administrador és l'escriptor i polític occità Peire-Loïs Berthaud, un dels col·laboradors més constant dels catalans i promotor de projectes occitans i catalans.

Entre el desembre de 1939 i l'abril de 1940, apareixen cinc números de la *Revista*. De 1940 a 1947, la guerra interromp la seva publicació i, després d'un curt parèntesi a Mèxic,⁶ el 1947 torna a sortir a París, tot i que per poc temps a causa de la manca de recursos econòmics.⁷

En la «Presentació de la *Revista de Catalunya*» de 1939, que apareix sense signar i que ha estat atribuïda a Carles Riba, s'analitza la situació en què es troba Catalunya i es fa una crida a la reconciliació nacional. Des d'un primer moment, la francofilia de la publicació és visible: «veu la llum en dolça terra de França. Pàtria hospitalària als homes i a les idees, harmonitzadora de contrastos, clarificadora de barreges, impulsora de generoses croades».⁸ Al llarg de la revista, diversos articles confirmaran aquesta primera impressió.

Cal destacar el caràcter pluridisciplinari de la revista: textos històrics, jurídics, filològics, arqueològics o biogràfics. La crònica de l'«activitat cultural dels catalans arreu del món» vol posar en relació els catalans de tot arreu. Pel que fa al contingut essencial-

4. *Revista de Catalunya*, n. 1 (desembre 1939).

5. Comitè de redacció: Josep Pous i Pagès, Carles Riba, Antoni Rovira i Virgili, A. M. Sbert, Jaume Serra i Hünter, Ferran Soldevila. Col·laboradors: Jaume Aiguader i Miró, Joan Alavedra, Manuel Alcántara, Gabriel Alomar, H. Anglada i Camarasa, Clementina Arderiu, Salvador Armendares, Jesús Maria Bellido, Pere Bosch Gimpera, Pere Calders, Ambrosi Carrion, Pau Casals, Enric Casanovas, Rafael Closas i Cendra, Pere Coromines, Feliu Elias (*Joan Sacs*), Pompeu Fabra, Josep M. Francès, Melcior Font, Manuel Galès, Alexandre Galí, Ventura Gassol, Robert Gerhard, Domènec Guansé, C. A. Jordana, Joan Junyer, Miquel Masriera, Josep Miracle, Lluís Nicolau d'Olwer, Joan Oliver, Antoni Oriol Anguera, Domènec Pallerola (*Domènec de Bellmund*), August Pi i Sunyer, Carles Pi i Sunyer, Alexandre Plana, Josep Pous i Pagès, Joan Prat (*Armand Obiols*), Joan Puig i Ferrer, Josep Quero Morales, Joan Rebull, Carles Riba, Mercè Rodoreda, J. Roure i Torrent, Antoni Rovira i Virgili, Baltasar Samper, Miquel Santaló, Antoni M. Sbert, Jaume Serra i Hünter, Ferran Soldevila, Joaquim Sunyer, R. Tasis i Marca, Humbert Torres, Francesc Trabal, Josep Viladomat.

6. Els tres números apareguts a Mèxic, 99, 100, 101, es publicaren en un sol volum (gener-febrer-març 1943).

7. *Revista de Catalunya*, n. 102 (abril 1947); n. 104 (octubre-desembre 1947).

8. *Revista de Catalunya*, n. 94 (desembre 1939), p. 7-11.

ment cultural, trobem crítica literària i, sobretot, obra de creació. El primer número publica ja algunes de les *Elegies de Bierville* de Carles Riba, així com poemes de Simona Gay o la narrativa de Joaquim Ruyra. En els números següents trobem les poesies de Clementina Arderiu, d'Artur Bladé i Desumvila, d'Agustí Bartra (n. 4), o el conte *El principi de la saviesa* de Pere Calders (n. 3). El 1947 tornem a trobar la poesia de C. Arderiu, la de Josep Sebastià Pons i Josep Carner, així com la prosa de Josep Solé o Mercè Rodoreda. A això cal afegir la informació de les activitats culturals dels catalans a l'exili, com ara conferències, exposicions o l'aparició d'altres publicacions.

En intentar explicar les raons de la desaparició de la *Revista de Catalunya*, l'escriptor i polític Lluís Capdevila parla de la confluència d'un seguit de factors, entre d'altres el del problema de les vendes, ja que la publicació no aconseguí ni establitzar un mercat ni establir les bases d'un autofinançament. La manca d'una política de subvencions, per la seva banda, impedí compensar les altres mancances.⁹

Malgrat la seva prompta desaparició, la *Revista de Catalunya* sobresurt de la resta de publicacions de l'exili per la seva presentació impecable, pel pes intel·lectual d'organitzadors i col·laboradors, per la presència institucional de la Generalitat i, evidentment, per la qualitat del seu contingut.

2. *Foc Nou*

La revista *Foc Nou* neix a Tolosa de Llenguadoc, un dels principals centres de l'exili català, l'11 de setembre de 1944, Diada Nacional de Catalunya. Quan desapareix, l'abril de 1947, haurà publicat un total de 44 números. L'escriptor i periodista Domènec de Bellmunt (pseudònim de Domènec Pallerola), un dels grans activadors de la cultura catalana a Tolosa, esdevé aviat el seu director. Un dels principals col·laboradors és l'escriptor i polític Rafael Tasis, un altre dels promotors culturals més actius a l'exili; president de la Secció de Lletres de *Cultura Catalana*, col·laborà en moltes altres publicacions, tant de França com d'Amèrica Llatina. Exiliat a França des de 1939, tornà a Catalunya el 1948, des d'on continuà la seva tasca de promotor cultural, entre d'altres, com a corresponçal dels exiliats i col·laborador de les publicacions catalanes a l'exili. Altres col·laboradors són l'escriptor i dibuixant Àngel Ferran, l'escriptor i poeta Josep Torrents, el científic i polític doctor Jesús M. Bellido, el dramaturg, poeta i escriptor Ambrosi Carrion i, finalment, el periodista i polític Álvarez de Lara. La publicació surt amb un tiratge de cinc mil exemplars per setmana el 1945 i de dos mil cinc-cents exemplars per mes el 1946.

Fins a finals de gener de 1945, la publicació sortirà com a *Foc Nou al Servei de Catalunya* i, posteriorment, esdevindrà *Portantveu de Solidaritat Catalana*.¹⁰ Proble-

9. Maria CAPDEVILA, «Antoni Rovira i Virgili a l'exili», *Revista de Catalunya*, n. 144 (octubre 1999), p. 35-49.

10. *Foc Nou*, n. 20 (20 gener 1945). En efecte, *Foc Nou* celebra a mitjan gener de 1945 la signatura de l'acte de constitució de Solidaritat Catalana del dia 7 d'aquell mateix mes i, pocs dies després, passa a ser la revista del moviment d'unificació catalana. En la monografia dedicada al moviment, s'inclouen les declaracions de diverses personalitats de l'exili com ara Eduard Ragassol, doctor Bellido, Ambrosi Carrion, Joan Sauret o Humbert Torres, els quals subratllen la importància de l'esdeveniment.

mes administratius amb les autoritats franceses fan que la publicació s'interrompi el març de 1945. Reapareixerà el 1946 com a *Butlletí de la Secció Catalana de la Societé Française des Amis de la Catalogne* i com a *Setmanari Català autoritzat pel Ministeri de la Informació del Govern de la República Francesa* a partir del juliol de 1946.

Com la majoria de publicacions de caràcter cultural, *Foc Nou* vol ser independent de tot partit polític i com a tasca es proposa tirar endavant un treball de reconstrucció nacional. Es presenta a ella mateixa com «una publicació de caràcter literari i artístic al servei de Catalunya»,¹¹ i que vol ser portaveu dels catalans.¹²

Durant els nou mesos en què la revista desapareix, el temps que triga l'Administració francesa per legalitzar-la definitivament, serà substituïda per *Canigó*, *butlletí de la Société française des Amis de la Catalogne*, una «tribune française et catalane», que comparteix la seva seu amb *Foc Nou* i que reben tots els abonats a aquesta. Entre l'abril i l'agost de 1945, *Canigó* fa sortir nou números. Redactada en català i francès, segueix la mateixa línia i compta amb els mateixos col·laboradors que *Foc Nou* perquè, com ells mateixos diuen, *Canigó* és com «le frère de *Foc Nou* tandis que celui-ci se repose, de force, pendant quelques mois». Aquesta publicació també representa «l'union de tous les Catalans de France et des frères de la patrie».¹³

Foc Nou reprèn la seva publicació el gener de 1946.¹⁴ La lluita per la unitat dels catalans anirà més lluny que la dissolució de Solidaritat Catalana i que la constitució d'un nou govern de la Generalitat. Al llarg del segon període de *Foc Nou*, la revista participarà activament en aquest esforç d'unificació. Així, malgrat el caràcter literari i artístic de la revista, la política hi és present en tot moment.¹⁵

Des del punt de vista estrictament cultural, vol transmetre tant una cultura de caràcter popular com intel·lectual. En el primer cas, la revista parla de dates tradicionals com ara el dia de Sant Jordi, el sopar de Nadal o la nit de Sant Joan; en el segon cas, entra en contacte amb els principals representants de les lletres, de la política i de la ciència. Els intel·lectuals els trobem, sobretot, sota la rúbrica «Les entrevistes de *Foc Nou*», on hi ha les entrevistes amb Pau Casals, Pompeu Fabra, Nicolau d'Olwer, Humbert Torres o Jesús M. Bellido. La creació literària compta també amb el seu espai en la secció «Les lletres i les arts», sota la rúbrica «El conte de la setmana» i poemes diversos, alguns d'ells premiats en els Jocs Florals. D'aquesta manera, *Foc Nou* mostra el seu interès per crear i no només per evocar figures del passat. La publicació també es fa ressò de les activitats culturals organitzades per altres entitats, sobretot en el «Noticiari», amb la voluntat de mostrar el dinamisme dels catalans exiliats. *Foc Nou* actua també

11. *Foc Nou*, n. 1 (11 setembre 1945), p. 1.

12. *Foc Nou*, n. 2, p. 1.

13. *Canigó*, n. 5 (9 juny 1945), p. 3.

14. *Foc Nou*, n. 28 (15 gener 1946).

15. Com a exemples d'aquesta implicació en la vida política de *Foc Nou* tenim: n. 42 (desembre 1946), campanya de *Foc Nou* «per la unitat i la resistència». O bé, *Foc Nou* organitza una manifestació a Tolosa per l'entesa de tots els catalans, n. 41, p. 2, tot i que estigui al marge dels partits polítics.

com a promotor cultural, organitzant visites a museus, excursions, conferències o exposicions, i esdevé també editorial. Publicarà tres llibres: *Lluís Companys, la seva vida, la seva obra, la seva mort gloriosa*, de Domènec de Bellmunt, en edició popular i bibliòfila; *Jacint Verdaguer, dades biogràfiques i recull de poesies i proses selectes* i, finalment, *Petit compendi d'història de Catalunya*, amb introducció de Rovira i Virgili.

3. *Per Catalunya*

Per Catalunya neix a Niça el juny de 1945. Fins al desembre del mateix any, publica sis números, de gran interès tant pels col·laboradors amb què compta com per la informació facilitada. Es tracta d'una publicació fonamentalment catalanista i republicana sota la direcció de J. M. Lladó Figueres, i en la qual col·laboren escriptors francesos del pes de Joe Bousquet, Albert Camus, Jean Cassou, Georges Duhamel, Paul Eluard, Max-Pol Fouchet, Jean Paulhan, Jean-Paul Sartre o Pierre Seghers. En la llista de col·laboradors s'estableix la divisió entre els francesos i els catalans. De fet, no tots els col·laboradors que apareixen en el frontispici de la revista hi participen realment, però li ofereixen el seu suport. Destaquem les il·lustracions, les quals corresponen a alguns dels millors artistes catalans del moment: Miquel Almirall, Apa, Martí Bas, Ferran Bosch, Quelus, Antoni Clavé, Pere Créixams, A. Garcia Lamolla, E. Grau Sala, Ramon Figuerola, Carles Fontserè, Lluís V. Molné, Pau Planas, Josep Picó, F. Riba-Rovira, Fermí Tubau i Ignasi Vidal.

Per Catalunya també vol ser «la publicació de tots els catalans a l'exili, sense distinció d'ideologies polítiques. La seva política és la unitat entorn del president Irla i el seu afany d'expandir als quatre vents els valors de la cultura catalana».¹⁶

Quan va aparèixer, no feia gaire que Europa havia sortit del conflicte bèl·lic. Per això, la política és molt present en les seves pàgines, tant per fer referència a la futura administració política a Espanya com per analitzar el tractament que Espanya rep de part de potències occidentals o analitzar la política dels exiliats catalans. El pes de la guerra és important. Per això, poemes i narracions fan referència al conflicte mundial. La publicació s'esforça a parlar de la tasca feta pels intel·lectuals catalans durant la guerra sota la rúbrica «La resistència espiritual de Catalunya»: Domènec de Bellmunt, Miquel Guinart, Ramon Xuriguera, A. Rovira i Virgili, Puig Pujades, Rafael Tasis, Ferran Canyameres, Martí Bas, Pere Guilanyà, Octavi Nin, Josep Pous i Pagès, i F. Grau i Ros.

En l'àmbit cultural, *Per Catalunya* es fa ressò de l'aparició de publicacions catalanes, de conferències de caràcter divers, del naixement dels diversos casals catalans, sota les rúbriques «Notes literàries», «Crítica de llibres» i «Notes d'art». En la publicació d'obra literària trobem les narracions de F. Canyameres, J. Puig Pujades, J. Amat-Piniella, L. Capdevila o J. Climent i les poesies d'À. Guimerà, J. Verdaguer, Baptista Xu-

16. *Per Catalunya*, n. 2 (juliol 1945).

riguera, J. M. Amat Pinella, J. Artigues Riera, S. Perarnau, F. Canyameres, A. Cavaller, J. Alcover, P. Guilanyà, Gumersind Gomila, Esteve Batlle o Josep Artigues.

D'altra banda, la voluntat d'integrar-se en l'espai cultural francès i ser-hi reconeguts és més que evident. Aquesta incorporació es fa a partir de la publicació d'obra literària francesa o traduïda al francès d'autors com ara Josep Fornell-Vilella, Pierre-Jean Roudin o Paul Valéry i els poemes de Charles Galtier, Henriette Dubon, Ventura Gassol, Marc Van Driesten, Paul Eluard i d'altres. També trobem articles dedicats essencialment a la literatura francesa. Destaquem la importància que donen a l'opinió que els francesos tenen dels catalans, ja sigui en articles independents com ara el signat per Jean Lesaffre «Quelques traits du caractère Catalan»,¹⁷ o en els que trobem sota la rúbrica «Els artistes catalans vistos pels crítics francesos». En cada número, diversos artistes catalans són retratats per francesos: Lluís Vidal Molné, Francesc Riba-Rovira, Garcia Lamolla, Lluís Perelló, A. Clavé, Lluís Jou, Joan Rebull. Fins i tot, en la commemoració i homenatge a «Àngel Guimerà i la guerra del 1914-1918»,¹⁸ Joan Fídel destaca el caràcter francòfil del poeta.

L'art ocupa un lloc important, per exemple, en la difusió i crítica de diverses exposicions d'artistes, com ara la que Solidaritat Catalana va organitzar a la Galeria Artarriba de París en benefici dels deportats i presoners catalans que tornen d'Alemanya¹⁹ i en la qual participen entre d'altres Picasso, A. Rivera, Vives, L. Cazals, P. Créixams, Grau Sala, Quelus, Àngel Ferran, Fenosa, Anglada, Almirall, Macià, Tusquelles, Riera, Carles Fontserè, Riba-Rovira, A. Clavé, Feliu Elias, Castanyer, Badia, Vilató, Josep Picó, Ignasi Vidal, Lluís Vidal Molné, Camp Vicens, Pau Planas. O l'exposició «Picasso», a les Galeries Louis Carré de París, organitzada en benefici de les obres d'ajut del Comitè França-Espanya.²⁰

4. *Vinçle*

Vinçle neix a la capital de França el gener de 1952 com a *Publicació mensual patrocinada pel Casal de Catalunya de París*, sota la direcció, primer, d'Andreu Cortines, president del Casal de Catalunya, i d'Ambrosi Carrion a partir de gener de 1955. Desapareixerà a finals del 1956.²¹ En les seves planes trobem les signatures d'Anselm de Flavència, Miquel Guinart, Josep Sans, Lluís Capdevila o Josep Pous i Pagès.

17. *Per Catalunya*, n. 3 (agost 1945) p. 12.

18. *Per Catalunya*, n. 2 (juliol 1945) p. 3.

19. *Per Catalunya*, n. 2 (juliol 1945) p. 30-31; *Lletra de París: L'exposició d'artistes catalans*, per Blanquerna.

20. *Per Catalunya*, n. 2 (juliol 1945) p. 31-32.

21. G. DREYFUS ARMAND cita en l'annex de premsa de la seva tesi *L'exil espagnol à travers de sa presse*, llegida el 1994, en una nota a peu de pàgina, p. 562, l'existència d'una carta datada l'11 d'abril de 1952 (Arxives Nationaux, INF 937) on el Quai d'Orsay mostrava reserves sobre l'oportunitat, des del punt de vista polític, d'autoritzar *Vinçle*, tenint en compte la seva tendència nacionalista, jutjada separatista.

Els quatre primers números es distribueixen com a *Butlletí*. Després desapareixerà durant set mesos i sortirà de nou el gener de 1953 com a *Publicació mensual de l'emigració catalana a França*, ara sense el patrocini del Casal Català de París, que no pot fer-se càrrec de les despeses financeres. Segons la mateixa publicació, reapareix perquè les raons que havien impulsat el Consell Directiu del Casal «de patrocinar una publicació per oferir-la als seus socis i a l'emigració catalana a França encara són vàlids. Ahir com avui, la nostra emigració es troba òrfena d'una publicació que es faci ressò de les seves activitats, idees i neguits, car mancada d'un òrgan de relació, aquestes activitats queden circumscrites en el pla local i les idees resten ignorades de la immensa majoria de catalans». ²² Es vol la publicació de tots els catalans a França i s'aposta per la unitat en l'exili; es vol «per damunt de tot particularisme», perquè «els interessos de Catalunya reclamen que sigui posada de relleu la presència activa dels catalans a França». Voldrien que les seves pàgines fossin «antena receptora i a la vegada altaveu de llurs pensaments i de les seves activitats». L'objectiu: «afirmar una publicació catalana de caràcter nacional a França». ²³

Malgrat totes les crides per obtenir nous subscriptors i rebre ajudes suplementàries, el dèficit persisteix. Resultat: *Vinçle* no arribarà mai a sortir impresa; sortirà mecanografiada i això es presentarà com una prova de la pèrdua de consciència de poble per part dels catalans i de la situació crítica dels exiliats a França. ²⁴

La seva estructura no variarà gaire en tots aquests anys. L'editorial marca la seva línia ideològica, sota el títol «D'un mes a l'altre». Són freqüents els articles referents a la situació que viu Catalunya (manca de llibertat, censura, repressió...) o la situació moral i política de l'emigració catalana, particularment a França. Segons la revista, als catalans exiliats els ha mancat «una orientació general que ens fes prendre consciència de quina havia d'ésser la nostra actitud a l'estranger, com a representants d'un poble que lluita (...). Aquesta tasca no ha estat feta i la seva absència ha estat i és la causa de molts errors». ²⁵ Considera que una part important dels catalans exiliats ja no s'interessa activament pels problemes catalans. L'exili, la lluita per l'existència, les dificultats econòmiques i les disputes polítiques internes, així com l'acumulació de les decepcions, serien les causes principals d'aquesta indiferència. Malgrat tot, subratlla l'existència d'una minoria molt important que treballa perquè això canviï, i l'exili va ser capaç de donar nous valors literaris i artistes catalans que triomfen a les principals ciutats d'Europa i Amèrica.

22. CEHI: DO 24.IV.10. El mes de desembre de 1952 s'havia enviat una carta a diversos catalans signada per Josep Camps i Coma, Andreu Cortines, Josep Costa, Santiago Montserrat, Gabriel Nogués, Josep Orriols, Josep Padró, Enric Roig i Querol, i Josep Sans i Arrufat, com a Consell de Redacció i Administració, on s'expliquen les causes de la reparició de la publicació. Les raons són les mateixes que les expressades a l'editorial del número 5, però s'omet tota referència econòmica.

23. *Vinçle*, n. 1 (gener 1952), p. 3.

24. *Vinçle*, n. 1 (gener 1952).

25. *Vinçle*, n. 4 (maig 1952), p. 7.

La línia ideològica de la publicació passa, doncs, per la voluntat de trobar una unitat de pensament i d'acció dins l'exili català. El catalanisme és entès com a doctrina política. Alhora, hi ha la recerca d'un pensament orientador i d'una política general amb què els demòcrates catalans puguin sentir-se identificats. S'han de defensar les institucions catalanes, s'ha de coordinar l'esforç, no només per convèncer els catalans, sinó també els francesos, els europeus en general o els americans, de la personalitat catalana.

En cultura, a través del «Noticiari» i de les «Activitats catalanes a França», *Vida Nova* s'interessa per tot el que organitzen els exiliats catalans, per la literatura, per la música o per la pintura. En obra literària, es publiquen els poemes, sovint patriòtics, de Gabriel Nogués, Antoni Ribera, Domènec Perramon, Joan Barat, Edmond Brazès, Albert Manent, Ventura Gassol, Ambrosi Carrion, M. Torres, Teodor Llorente, Jaume Agelet o Rovira i Virgili, molts d'ells premiats als Jocs Florals. La prosa ocupa un espai molt menor, tot i que amb el temps en guanya. Trobem, entre d'altres, les narracions d'Ambrosi Carrion, Ramon Xuriguera, Joan Barat o Narcís Oller. L'art també hi és present amb informacions sobre exposicions de pintura i sobre l'obra de pintors catalans.

Altres rúbriques interessant són: «Consells de català», on el professor Enric Roig ofereix explicacions de gramàtica i d'ortografia catalanes; «Pàgines del passat», on Anselm de Flavència parla en especial de la història de Catalunya. A la secció «Què opineu?», que apareix a partir del número 4, es publiquen les respostes dels representants catalans a diverses preguntes, proposades per la publicació, la primera «Quina és la missió, en l'etapa actual, de les entitats catalanes a l'estranger?». A la segona enquesta es demana si hi ha o no una crisi moral i política entre els exiliats catalans. Sota la rúbrica «Porta oberta» es publiquen articles d'opinió d'Ambrosi Carrion, Josep Sants, Josep Pallach, Lluís Capdevila, Enric Roig i Querol, Joan Sauret, Andreu Cortines o Miquel Ferrer.

5. *Presència Catalana*

Presència Catalana apareix a París com a *Revista mensual il·lustrada editada per l'Institut català d'art i cultura*,²⁶ sota el patronatge de Mario Roques, membre de l'Institut, i de Jean Sarrailh, rector de la Universitat de París. El primer número surt el març del 1952 i la irregularitat en la seva aparició és més que remarcable. El número 2

26. Segons *Presència Catalana* (n. 1), l'Institut d'Art i Cultura es crea a París per un grup d'intel·lectuals catalans i francesos, sota el patronatge d'un comitè d'honor integrat per importants personalitats franceses. Es proposa ser un organisme de defensa i propulsió de la cultura catalana arreu del món. El seu esperit és promoure obra essencialment patriòtica exclouent totalment qualsevol tendència política o confessional. Quant a la seva organització, era dirigit per un consell directiu central amb la missió d'aplegar al seu entorn tothom qui volgués contribuir a les activitats. Aquest consell havia de ser secundat per un secretariat general, que establiria un servei de premsa i d'informació per tal de fer conèixer les activitats de l'Institut.

surt gairebé un any després que el primer i la publicació s'atura en el número 3-4, que apareix el març-abril de 1953 en homenatge al poeta Jacint Verdaguer.

La direcció recau en Pèire-Loïs Berthaud i en el comitè de redacció trobem Pere Bosch Gimpera, Just Cabot, Ambrosi Carrion, Enric Roig i Querol i Josep Maria Taragó. El secretari de redacció és Tomas Querol. Entre els col·laboradors trobem Carles Cardó, Pau de la Fabrega Pallarès, Àngel Ferran, Ventura Gassol, Gabriel Nogués, Joan Revol, Mercè Rodoreda, Josep Salvat, M. de Sant Jordi, Joan Sauret, Manuel Serra i Moret, i Ramon Xuriguera.

En els propòsits de la revista *Presència Catalana* hi ha el de no ser «solament l'òrgan de l'Institut, sinó també el portantveu de totes les manifestacions de la cultura catalana arreu del món, una tribuna on podran aixecar lliurement llur veu tots els nostres escriptors, on trobaran acolliment tots els nostres artistes, on es farà ressò de totes les expressions del sentiment patriòtic» i es planteja com a objectiu «dur la presència catalana arreu del món».²⁷ Els articles, de selecció rigorosa, tracten al voltant de Catalunya (història, economia, folklore...). A través de la secció «Catalunya vista pels estrangers», la publicació es preocupa per la imatge que Catalunya té a l'exterior. Les grans figures de la història nacional hi són presents, per exemple, a través d'un monogràfic sobre Verdaguer, així com les grans personalitats de la intel·lectualitat catalana contemporània, com ara Pompeu Fabra i Pau Casals. En obra de creació, destaquem la publicació de poesies inèdites d'Armand Obiols, Joan Barat, Carles Cardó o els contes de Mercè Rodoreda i d'Ambrosi Carrion. A través del «Noticiari català» s'informa de les activitats culturals catalanes, com ara edicions, activitats dels casals, conferències, activitats dels catalans a Amèrica.

A més d'ésser l'òrgan de l'Institut, es vol portaveu de totes les manifestacions de la cultura catalana al món, i un lloc d'acolliment per als escriptors i artistes catalans. De presentació acurada, la revista és il·lustrada per alguns dels millors dibuixants catalans del moment, com Grau Sala, Martí Bas o Antoni Clavé. En realitat, tot i tenir una existència curta, destaca tant per la qualitat com per la bona presentació.

6. *Vida Nova*²⁸

Vida Nova neix l'1 de setembre de 1954 a Montpeller com a *Vida Nova. Revue trimestrielle occitane et catalane* i ve a ocupar el buit existent en el mercat de publicacions culturals catalanes. Destaca també per la seva longevitat, ja que no desapareixerà fins a l'any 1973. Sota la direcció del doctor Max Roqueta, surt a iniciativa de Miquel Guinart, un dels principals organitzadors dels Jocs Florals i d'altres activitats culturals a la seva ciutat d'exili, Joan Triadú, Esteve Albert i Josep M. Batista i Roca.

27. *Presència Catalana*, n. 1.

28. J. CREIXELL i X. FERRÉ, «*Vida Nova*: cap a la nova renaixença», actes del col·loqui sobre l'exili dels Països Catalans, no publicades. Interessants també les memòries de Miquel GUINART, *Memòries d'un militant catalanista* (1988), Montserrat, Publicacions de l'Abadia.

Malgrat trobar-hi articles en occità, el predomini del català és més que evident. Trobem assajos, articles de crítica i de literatura. Es troba sota el patronatge d'honor de destacades figures catalanes,²⁹ i hi trobem articles signats per intel·lectuals catalans i occitans com ara Max Roqueta, Maurici Serrahima, Josep Sebastià Pons, Carles Camproux, Joan Triadú, Jacques Maritain, Pere Calders, J. M. Batista i Roca, Miquel Adlert Noguerol, Pèire Roqueta o Ambrosi Carrion, entre d'altres. El 1957 compta amb un tiratge de sis-cents cinquanta exemplars.³⁰ Bona part de la seva importància radica que, quan apareix, no hi ha al mercat cap altra publicació catalana de caràcter cultural feta a l'exili. Quan J. M. Batista i Roca demanarà als catalans de subscriure's, farà valer precisament l'argument que es tracta de l'«única revista cultural catalana publicada en un país lliure d'Europa».³¹

Integra informacions sobre les activitats catalanes organitzades pels casals catalans i per les organitzacions a l'exili de tot França: aplecs sardanístics, representacions teatrals, Jocs Florals i Jocs Florals de la Ginesta d'Or. També es publica obra de creació, amb poemes en català (originals o traduïts) i en occità. Així, trobem poesies de Carles Riba, Agustí Bartra, Enric Brufau, Ventura Gassol o Antoni Bal·lero, però també poemes francesos traduïts al català, com els d'Arthur Rimbaud, pel seu centenari, o en occità, com els de Renat Nelli o de Robert Lafont. Pel que fa a narrativa, trobem textos de Manuel de Pedrolo, de J. V. Foix o de Villangómez. De R. Fontanilles, es publica un fragment de la novel·la *La cort maia de Txikinamit*.

Altres articles parlen de pintura catalana i d'artistes catalans, tant rossellonesos com del Principat. El festival de Pau Casals a Prada és una altra de les activitats culturals subratllades.

Pel que fa a les publicacions de llibres i editorials, s'informa de les publicacions específicament catalanes (aparegudes tant a França com a Amèrica Llatina), però també, a la rúbrica «Gaset», de vegades es dóna entrada a traduccions com ara la de Guy Levis Mano, poeta i editor francès, que acaba de publicar la traducció del *Llibre d'Amic i Amat*, de Ramon Llull. Conté també cròniques culturals i literàries de Barcelona, València, Mallorca, el Rosselló i l'Alguer.

L'augment dels preus a França i els problemes generals que afecten la difusió de les publicacions a l'exili porten els promotors de la revista, conscients de la particularitat d'aquesta, a tirar endavant una campanya de difusió el 1960.

Molts altres títols podrien afegir-se als ja donats, interessants pel seu contingut i pel que envolta la seva experiència com a publicacions de l'exili. Destaquem *El Poble Català*, que neix a París l'octubre de 1939 amb recursos de la Generalitat i que,

29. J. M. Batista i Roca, P. Bosch i Gimpera, Josep Carner, Ambrosi Carrion, Pau Casals, Joan Coromines, Ventura Gassol, L. Nicolau d'Olwer, M. Serra i Moret, Josep Trueta.

30. Cartes de Lluís Esteve a M. Guinart (1 octubre 1957) i de M. Guinart a Lluís Esteve (12 novembre 1957), en què s'estableix aquest tiratge. Fons Lluís Esteve, Caixa 9, CEDACC, Perpinyà.

31. CEHI: DO 24.IV.9.

en aquesta primera etapa que ha de durar fins el febrer de 1940, dedicarà una atenció especial a la cultura, inclosa la que es du a terme dins els camps de refugiats on milers de catalans viuen en condicions extremes. O la revista *Quaderns*,³² que surt a Perpinyà el gener de 1945 amb Ferran Cuito com a cap de redacció i amb la col·laboració d'Amadeu Hurtado, J. M. Batista i Roca, J. Camps i Arboix, J. M. Corredor, el doctor Bellido, Rovira i Virgili o Rafael Tasis, noms, tots ells, presents en tants altres projectes d'aquests primers anys d'exili català. Per la seva presentació acurada i la qualitat en el contingut i els col·laboradors, més que una revista de contingut cultural és un producte cultural en ella mateixa. Citem més anecdòticament *Poesia*, revista trilingüe (català, castellà, basc), que edita a Montpeller tres números entre l'abril i el juny de 1946 per iniciativa d'Antoni Bonet i Isard, i que a través de la col·lecció «La Via Tallada» publica tres llibres. En deixem de banda moltes altres, així com tots els butlletins editats pels casals catalans. Un cas a part és *Tramontane*, de Perpinyà, que neix el 1917 de la mà de Carles Bauby i que desapareix definitivament el 1971 amb la mort del seu fundador. *Tramontane* es farà ressò de la vida cultural rossellonesa i es compromet amb la cultura catalana. A partir dels anys quaranta, els intel·lectuals exiliats instal·lats als voltants de Perpinyà hi trobaran cabuda, tant com a col·laboradors com fent-se ressò de les seves activitats.

Les publicacions catalanes a França en els anys quaranta i cinquanta s'inclouen, com ja hem dit, en un projecte més ampli de protecció i lluita política i cultural, i esdevenen un mitjà de salvaguarda i difusió de la cultura catalana. Si bé actuen com a transmissores d'una cultura en exili i d'exili, en realitat són una conseqüència de l'exili i un producte cultural en si mateixes. La seva existència prova la voluntat de dur a terme un projecte de salvaguarda de la identitat, i per això cal entendre-les com el fruit d'un moviment de reivindicació (cultural i polític) dins aquesta comunitat d'exiliats, a més d'un espai des d'on expressar-se literàriament i ideològica.

Malgrat la manca de coordinació entre les diverses publicacions i els problemes en la seva difusió, eren en realitat un dels pocs mitjans per mantenir-se informat de les activitats promogudes pels catalans fora de casa. Aquestes publicacions es voldran fer ressò de tota la vida, cultural i política, dels catalans a l'exili, i intentaran ser un punt de confluència i de comunicació entre tots ells. A través d'elles, podem seguir les activitats dels catalans a França, així com la seva percepció de la realitat política i de l'esdevenidor. En aquesta línia, cal dir que, si bé dins de les característiques de l'exili català de 1939 es troben la dispersió i les lluites polítiques internes, les publicacions de caràcter cultural lluiten contra aquest espargiment i intenten mantenir el lligam i la comunicació entre els catalans de l'interior i els de l'exili, de la mateixa

32. Sobre la revista *Quaderns*, Charles LESELBAUM (1979), «Ferran Cuito et la revue *Quaderns*». A: *Iberica II, cahiers ibériques et ibéro-américains de l'Université de Paris-Sorbonne*, París, (p. 317-347), del mateix autor, «Nature et fonction de la revue *Quaderns* dans l'antifranquisme de l'après-guerre», a *Typologie de la presse hispanique, actes du colloque*, Rennes, 1984, p.186-193.

manera que tendeixen a buscar el consens en el si de la comunitat d'exiliats, malgrat que reflecteixin les lluites internes.

Publicar en català és una manera més de participar, de posar el gra de sorra en la lluita contra el franquisme. És també una manera de mantenir el lligam i una certa continuïtat amb els projectes iniciats els anys vint i trenta a Catalunya perquè, arribat el moment, els catalans participin en el procés de reconstrucció i reconstitució d'Espanya sense renunciar a la seva identitat, tal com havia començat a fer-se en els anys de la República.